

Puhtulan lapset

osa 1

Toimittanut

Tuovi Paju

Elämää Terijoen Puhtulan kylässä kevästä 1942 alkukesään 1944

Syyskuun 1. päivänä 1941 Puhtula vallattiin takaisin. Siviiliväestön paluuta varten alue oli saatava siihen kuntoon, että paluumuutto olisi turvallista. Kunnan esikunnat pääsivät ensimmäiseksi tutustumiskäynnille kotiseudulleen. Sen jälkeen ns. kärkiryhmät puhdistivat ja desinfioivat rakennukset, tarkastivat kaivot ja maaston.

Puhtulaan päästiin suuremmissa määrin vasta keväällä 1942 ennen toukokuuta. Haapalaan pääsi kolme perhettä kevättalvella 1944. Rantakyltiin eivät siviiliasukkaat saaneet palata. Alueella liikkuvilla tuli olla valokuvalla varustettu henkilöllisyystodistus ja oleskelulupa. Kunnan esikunta toimi Puhtulassa. Johannes Himmasen talo oli esikunnan käytössä helluntaihin 1943 asti, jolloin se paloi. Kesän ajan esikunta oli koulun käyttöön otetussa Taneli Taposen talossa, ja syksyllä se muutti Terijoen-Tyrisevän-Raivolan tien varrelle n. 3½-4 km kylästä.

Terijoen kunnan esikunta oli tiiviissä yhteistyössä armeijan esikunnan kanssa, ja tehtävät olivat suurelta osin yhteisiä. Kunnan esikunnan tehtävä oli lisäksi seurata elämää sotatoimialueella, auttaa siviiliväestöä ja helpottaa sen asettumista kunnan alueelle.

Sotilasviranomaiset myönsivät paluuluvat. Käytännön järjestelyistä huolehtivat Sotilashallinto-osaston väestönsiirtotoimisto ja Siirtoväenhuollon Keskus alaisineen. Varsinainen muuttovirta keskittyi keväeseen 1942, jolloin tähdättiin nimenomaan maatalousväestön paluuseen valtakunnan elintarviketilanteen kohentamiseksi. Keskeinen päämäärä oli palautetun alueen peltojen saaminen tuottaviksi. 1942 saatiin Karjalassa paikallisen väestön ja armeijan avustuksella käyttöön lähes kolme neljännestä vuoden 1939 kylvöalasta. Vuoden 1943 satokaudella jo miltei kaikki pellot olivat käytössä. Pääpaino oli perunassa ja leipäviljassa, joiden suhteen oltiin tuolloin jo lähes omavaraisia. Kotieläintalous elpyi hitaasti. Jälleenrakennuksen mahdollistivat lainat, jotka myönnettiin valtion asutusrahastosta ja budjetista. Kesällä 1942 vahvistetun, kovan kiistan synnyttäneen korvauslain perusteella alettiin kotiseuduilleen palanneelle väelle maksaa suorituksia menetetyistä omaisuudesta. Suurin osa rahoista hupeni jälleenrakennuslainojen lyhennyksiin.

Terijoen kunnan hoitokuntaa varten henkilövaraukset laadittiin paluumuuton suunnitteluvaiheessa.

Kunnan hoitokunnan kokoonpano: päällikkö Laitinen Kauko, Järvenpää, jäsen Mutru Väinö (rovasti), Taponen Jouko, lähetti s. 1923, Orimattila. Jouko Taponen oli puhtulaisia.

Lisäksi varattiin jäsenet korjausryhmään, teknillisten töiden ryhmään ja siivousryhmään sekä liike-elämän edustajat. Toteuttamiseen mennessä olivat suunnitelmat täsmentyneet. Myös Jouko Taponen vanhemmat, puhtulaiset Antti ja Saima Taponen kuuluivat nyt toimintansa aloittavaan hoitokuntaan.

Vuosilta 1940–41 oli jälkiä myös siviiliväestön elämästä. Monessa talossa oli pahvisella väliseinällä jaettu huoneet kahtia, jopa kolmeenkin osaan. Latoja oli hajotettu ja puutavara käytetty erilaisiin tarkoituksiin. Hirsirakennuksia oli purettu ja siirretty pois. Muutamia ikoneja löytyi Puhtulastakin. Ikoni arveltiin merkiksi väestön salaa pitämistä jumalanpalveluksista, sillä tietojen mukaan kylässä ei suomalaiskaudella ollut ikoneja. *(1939 oli asukkaina kuitenkin ollut venäläissyntyisiä)*. Erilaisia tuhotyön ja ilkeiden merkkejä oli runsaasti. Mm. kaivoja oli käytetty kaatopaikkoina ja täytetty erilaisella rojulla.

Terijoella oli jäljistä päätellen ollut rantaelämä vilkasta. 75-vuotias suomalaisnainen oli jäänyt asumaan sinne koko venäläiskaudeksi. Kertoi tulleen kohdelluksi hyvin. Oli saanut ilmaista ruokaa ja omasta kodistaan huoneen asuttavakseen. Terijoella hän oli saanut liikkua vapaasti. Hän kuoli 1942.

19.10.1941 oli Puhtulaan merkitty saapuneiksi ensimmäiset henkilöt, heidän joukossaan rovasti Väinö Mutru sekä Antti ja Jouko Taponen. Joulukuun lopulla alkoi jo tulla kyläläisiltä kyselyjä paluumahdollisuuksista ja aikatauluista. Esikunnasta oli aluksi vastattava, että paluulupia voitiin antaa vain niille, jotka itse pystyisivät huolehtimaan toimeentulostaan. Palaamisen edellytyksiä talvea vasten ei juuri ollut.

Tammikuun 1942 päiväkirjamerkintöjen mukaan myös omat olivat purkaneet rakennuksia polttopuiksi ja todettiin, että omavaltaisuuksia ei esikunnan keinoin pystytä selvittämään eikä estämään. Rehutilanne todettiin niin huonoksi, että Terijoelle ei saanut hevosia lähettää. Viipurin maanviljelysseuralta oli saatu ohjeita männynneulasten ja koivunvarpujen käyttämisestä karjan rehuna.

Siirtoväelle koituneiden vahinkojen arvioimista varten perustettiin lautakunta, mutta useat sen jäseniksi nimetyistä olivat kieltäytyneet. Myös muutamiin muihin, varsinkin johtotehtäviin nimetyt, olivat pyrkineet vapautumaan tehtävästä ja ehdottaneet toisia tilalleen. Esikunnan kautta oli hankittu mm. rakennustarvikkeita korjausryhmälle talojen ensiapukorjauksiin. Maaliskuun loppuun mennessä kunnassa on ollut pysyvästi 24 miestä, 11 naista, alle 15-vuotiaita lapsia 2, joista

valtion muonissa 23 ja omissaan 12 aikuista ja 2 lasta. *Voitaneen päätellä, että viimeksi mainitut olivat palanneita kyläläisiä.*

Huhtikuun alussa Päämajan sotilashallinto-osastolta on annettu ohjeet siirtoväen tavaroiden palautus- ja varastoimiskustannusten hoitamisesta sekä vapaista matkoista perheiden ja tavaroiden hakua varten. Huhtikuun puolivälissä on paluulupia ruvettu lähettämään, mutta karjaa ei vielä 15.4 ollut lupa tuoda alueelle.

22–24.4.1942 on kirjattu venäläisten piikkilankaesteiden purkua ja miinojen ja ansojen poistoa takaisinvallatulta alueelta.

28.4 on tehty Sotilashallinto-osastolle ehdotus Terijoen kunnanesikunnan kokoonpanoksi.

30.4 on kunnanpäällikön tehtävässä ollut sotilasvirkamies J. Sipiläinen, joka on allekirjoituksellaan vahvistanut mm. oleskeluluvat takaisinvallatulle alueelle.

Kesäkuun loppuun mennessä oli maksettu ennakkorvauksia mm. palanneille, saatu Kansanhuollosta ohjeita ostokorttien jaosta sekä peltojen viljelyskuntoon saattamisen mahdollistamisesta.

Isompi paluumuutto alkoi toukokuun puolivälissä. Alle 15-vuotiaille ei lupaa vielä annettu. Tämän vuoksi monet perheet joutuivat jättämään lapsensa niiden sukulaisten hoiviin, jotka eivät palanneet. Koska paluun edellytyksenä oli omillaan toimeen tulo, eivät myöskään monet vanhukset tai sairaat päässeet tulemaan.

10.6 on merkitty, että Puhtulasta on löydetty talvisodan aikainen, ilmeisesti suomalaisen sotilaan hauta, josta on lähetetty ilmoitus Talvisodassa kaatuneiden Evakuointikeskukseen.

15.6 mennessä on merkitty kevään aikana haudatuksi 27 venäläisen sotilaan ruumista. Siviiliväestöä oli siihen mennessä palannut Terijoelle yhteensä 68. Näistä oli naisia 39, miehiä 21 ja alle 15-vuotiaita 8.

13.7 on Emil Nikkanen merkitty kunnanpäällikön varamieheksi

Elo-syyskuun aikana ovat myös lapset päässeet palaamaan.

26.12.1942 on palanneiksi ilmoitettu 138, joista alle 15-vuotiaita lapsia 41.

26.8.42–19.11.43 on kirjattu ”Aselupien hankkimis- ja hallussapito”. *Väestönsuojelumääräysten nojalla siviiliväestöä on velvoitettu ottamaan vastaan aseita. Suojeluskuntaan kuuluvia on koulutettu Viipurissa ja myös rintamaolosuhteissa.*

7.10.42 on merkitty syntyneeksi tyttövauva.

19.10 Yleinen väestön mielipide oli rauhallinen. Kansa suhtautui luottavaisesti radiotietoihin. Ryssien ja Englannin radioselostukset herättivät hilpeyttä ja naurua, ja niiden kuuntelu oli miltei hupia. Mielialaa kohottivat saksalaisten voitonsanomien rintamilta. Huonointa oli sateinen sää ja puimavälineiden puute viljankorjuussa.

5.8. 43 Asevelitalolupia oli haettu viittä taloa varten. *Talot olivat tuhoutuneet talvisodan aikana ja rakennettiin armeijan avulla.*

27.2.44 puhtulaiset nuoret naiset olivat joutuneet kuulusteluun osallistumisesta luvattomiin tansseihin. Sotamiesten majapaikassa Raivolan-Puhtulan tien varressa oli pidetty tanssit joulukuussa.

26.3.44 Haapalaan oli myönnetty paluulupia.

16.5–31.5 oli kunnassa siviilejä 150, joista lapsia 60, *näistä muutama syntyi Puhtulassa asemasotavaiheen aikana.*

Vielä kesäkuussa 1942 kylän reunalta löytyi talvisodassa kaatunut suomalainen sotilas, josta esikunnan toimesta ilmoitettiin kaatuneiden Evakuointikeskukseen. Venäläisten kaatuneiden matalia hautoja, joissa oli merkinä keppi ja kepin päässä ”suikka”, oli metsän reunoilla pitkälle syksyyn. Niitä käytiin lapsijoukoilla ihmettelemässä. Kaikkia miinoja ja ansoja ei ollut saatu poistetuksi ennen siviiliväestön paluuta. Joitakin kotieläinvahinkoja sattui. Seikkailunhaluiset pojat, joukossa joskus joku tyttökin, kuljeskelivat pitkin mäkiä ja metsiä ”sotasaalista etsimässä”, jota olivat mm. aseet ja ammukset. Niitä he piilottelivat aikuisilta salaa aarteinaan. Tietävästi ei mitään vahinkoa niiden johdosta Puhtulassa sattunut, vaikka varsin vaarallista touhu oli ollutkin.

”Matkustimme yhdessä Himmasen Oskarin, Idan ja Olavin kanssa Puhtulaan 15.5.1942. Karjaan asemalla lotat tarjosivat lihakeittoa. Syötyään Oskari nuoli lautasensa puhtaaksi ja kysyi, saisiko lisää kun näin hyvin lautasensa pesi. Ei saanut.”

Lasten paluu

”Isä vei meidät Mustiolle äitinsä, Puhtulan mummon ja Alina-tädin hoiviin toukokuun alussa. En muista, oliko heinäkuun loppu vai jo elokuuta, kun isä yhtenä päivänä vain ilmestyi sinne ja seuraavana päivänä lähdettiin kotiin. Junalla matkustettiin Raivolan asemalle. Sieltä käveltiin Puhtulaan. Oli iltayö lähestyessämme kotia ja niin valoisaa, että näimme koko kyläaukeaman. Oli hiljaista. Kauempana tien vasemmalla puolen oli iso kuusi. Kysyin, onko kuusen vieressä oleva talo meidän. Isä ilahtui, että muistan kodin, olinhan ollut vasta kolmen vanha. Kuusesta oli niin usein puhuttu, että arvelin tuossa sen nyt olevan. Isälle en hennonut kertoa, että vain arvasin. Äiti havahtui kolkutukseemme ja tuli ovelle vastaan. Keväällä 15 täyttänyt veljemme nukkui tuvan perällä, mutta ei tainnut havahtua meidän tuloomme.

Isommat sisarukset muistelevat, että Jooseppi-eno vastasi kolkutukseemme kysyen, kuka sisälle pyrkii. Isä siihen "Aava vain ovi. Kyllä se sitten selviää." Eno oli ollut meillä yötä. Liekö ollut Olavin ja äidin turvana isän poissa ollessa? Hänen kotinsa Ikolassa oli poltettu, ja nyt hän oli yksin rakentamassa taloa. Hänen perheensä pääsi palaamaan, kun talo oli valmis."

Elämää kylässä

"Kohta kotiinpaluun jälkeen menin Railin kanssa hakemaan vettä tien toisella puolen olevasta Karosen kaivosta. Talo oli palanut. Savupiippu ja muuri törröttivät pystyssä. Oma kaivomme oli venäläisten jäljiltä täynnä roskaa ja jätteitä. Kiipesin raunioille. Katselin siellä parhaillaan maisemia kun äiti huusi, että saisimme lähteä hakemaan lehmä laitumelta. En malttanut laskeutua samaa reittiä kuin olin kiivennyt, vaan hyppäsin alas. Nilkkaan tuli vuolaasti verta vuotava haava. Äiti oli vihainen ylimääräisestä työstä. Ei ollut oikein mistä repäistä riepua siteeksi. En päässytäkään lehmä hakemaan. Olin kovasti pettynyt.

Syksyllä aloitin koulun. Alakoululaiset kävivät koulua syksyllä ja keväällä muutaman viikon ja yläkoululaiset talvikauden. Opettaja Elias Parikka Aino-vaimoineen opetti meitä kaikkia. Aino opetti ainakin käsitöitä alakoululaisille. Virkattiin patalappu villalangasta. Opettaja auttoi jokaista kädestä pitäen työn eri vaiheissa. Hän virkkasi niin kauniisti ja tasaisesti. Hänen kätensä olivat pehmeä ja puhtaat. Oli "mummomaisen" pyöreä ja lienee ollut melko iäkäsikin.

Ensimmäisellä luokalla aloitti myös kaksi serkkuani, joista toinen oli luokan ainoa poika. Sukulaisena minut pantiin hänen viereensä. Hävetti joutua jakamaan pulpetti pojan kanssa. Muistan koulun hajun sekä vihkojen ja kynien tuoksun. Äidin ja isän makuuhuoneessa tavailin annettua läksyä kerta toisensa jälkeen, koska läksyksi oli annettu tavaamista, vaikka se tuntuikin liian helpolta. Vasta kymmeniä vuosia myöhemmin selvisi, että osasin silloin jo lukea. Olin oppinut isompien läksyjä seuraamalla. Muistan lukeneeni navettarakennuksesta löytämäni romaania "Venäjän suuriruhtinatar Feodora". Siinä kerrottiin Feodoran joutuneen seuralaisineen susilauman ahdistelemaksi troikan kyydissä Siperian lumilakeuksilla.

Koulu oli Taposen Tanelin ja Ristiinan talossa. Meiltä matkaa noin 200–300 metriä. Se oli keltainen, hyväkuntoinen talo.

Sitten eräänä kirpeän kuulaana syysaamuna äiti ei ollutkaan tavanomaisissa puuhissaan herätessämme. Hänen sanottiin olevan saunassa. Toisesta maakellarista oli tehty sauna, koska entinen oli sodassa palanut. Lähdin äitiä katsomaan yhdessä jonkun sisareni kanssa. Huolestutti. Oli saunottu edellisenä iltana. Isä pysäytti meidät pihalla eikä laskenut saunaan. Seuraavaksi muistan, että äiti oli isän ja äidin huoneessa ja hänellä oli vauva vieressään. Oli lokakuun seitsemäs päivä 1942.

Pari vuotta vanhemman siskoni kanssa kiistelimme, kumpi saisi vauvan syliinsä. Lapsi putosi välistämme lattialle. Vahingoittumattomana onneksi. Saatiin kerralla koko elämänajaksi riittänyt opetus lapsen käsittelystä. En muista, että meitä olisi rangaistu tai edes moitittu. Pelästymisen riitti opetuksesi. Enemmistö kannatti nimeksi Pirkko Lahja. Isä ja Kerttu ehdottivat Taimia. Lopulta pappi, Väinö Mutru, ratkaisi asian sanoen, että äidin ehdotuksen tulee voittaa.

Kevättalvella Pirkko jo istui lattialla. Huomasin, että hänellä oli nyrkissään ruokaveitsi. Hätäännyin, että hän saa haavoja sormiinsa ja vetäisin veitsen pois. Ja silloinhan ne haavat tulivat moneen sormeen. Selitin äidille, että Pirkko itse veti ne toisella kädellä, kun pelkäsin rangaistusta. Äiti puuhaili hellan ääressä eikä ollut huomannut tilannetta. Haavat paranivat kuitenkin pian itsestään.

Tyttöjen huoneessa oli valtavan kokoinen sänky. Mahduimme siihen kaikki neljä tyttöä. Nukuimme kaksi kummassakin päässä, jalat vastakkain. Toinen toistamme potkien kisailimme ennen nukahtamista. Kikatus kuului viereiseen isän ja äidin huoneeseen niin, etteivät saaneet nukuttua. Isä tuli lopulta komentamaan: ”Pois kikki leuoilt!”. Naurun tyrskeeltä ei tahtonut loppua tulla, sillä Kirstin haukkumanimi oli Kikki.

Olin Railin työparina. Kerttu ja Kirsti olivat pari. Kerran lehmiä metsälaitumelle viedessämme Nanne, ”kellokas”, kieltäytyi tottelemasta. Se lähti polulta metsään ja toiset lehmät perässä. Emme enää tienneet, missä olimme. Suolla oli sotilas poimimassa marjoja. Muistan, että hän oli poimimassa karpaloita. Onko ollut niin varhainen kevät, että sotilas olisi ollut poimimassa talven yli säilyneitä karpaloita? Vai oliko jo niin myöhä, että karpalot olivat kypsiä? Kumpikin voisi olla mahdollista, sillä rehun puutteen vuoksi laidunkausi oli pitkä. Sotilas auttoi, että pääsimme takaisin polulle ja saimme vietyä lehmät laitumelle. Kokemus oli pelottava. Hätäännyimme. Metsissä ei ollut lupa eikä turvallista liikkua muualla kuin tutuilla poluilla ja alueilla. Ei tullut meille mieleenkään, että olisi ollut kyseessä desantti.

Koivikkometsässä kävimme kaikki neljä tyttöä poimimassa sieniä isän turvissa ja opissa.

Kirsti ja minä opettelimme ajamaan polkupyörää. Ilo oli sykehdyttävä, kun pyörä rupesi pysymään pystyssä vaikkakin aluksi vain muutaman polkaisun verran kerrallaan. Sitten jo niin kauan kuin sai pyörän käyttöönsä. Kotipiha oli tasainen ja laaja. Aluksi harjoittelimme siinä. Sitten jo uskallettiin tielle. Satulalle emme ylettyneet istumaan. Risteävällä tiellä oli mäki, ja siinä opettelin jarruttamaan. Toiset olivat näyttäneet miten jarrutetaan. Ymmärsin, että seistään vain jalat polkimilla kumpikin poljin samassa tasossa. Vauhti oli alamäessä aika kova. Jossain vaiheessa sitten ymmärsin, että pitäisi polkea taaksepäin kunnes vastus tuntuu. Ja kun pyörän jarrut olivat epäkunnossa, sai taaksepäin polkea monta kierrosta. Äiti ja isä rohkaisivat opettelemaan. Äiti oli

kokenut, miten työlästä on opetella aikuisena. Kesken se oli häneltä jäänyt, kun ei ollut aikaa opetteluun.

Taposen Marjatan kanssa olimme illalla Vasikkamäellä oppineet, miten ”markanpullia” annetaan. Välitunnilla kysyimme Backmanin Hilkalta, halusiko hän ”markanpullia”. Halusi. Niinpä annoimme. Takana seisten ja hartioista kiinni pitäen pukkasimme häntä polvella takapuoleen. Hilkka juoksi itkien kotiinsa, joka oli vähän matkan päässä toisella puolen tietä. Kohta Elsa-äiti tuli tyttöönsä kädestä taluttaen lujaa vauhtia koululle ja meni suoraan opettajan luo. Marjatta ja minä saimme rangaistukseksi jälki-istuntoa. Olimme aika noloina. Näsäviisautemme sai surkean lopun. Opetus riitti koko kouluajaksi.

Isä kunnosti rakennuksia sitä mukaa kuin muilta töiltä ehti. Talvella oli tuvassa höyläpenkki. Isä teki monenlaisia tarvekaluja puhdetöinä, kittasi laseja ikkunakehyksiin ja taisi tehdä kehyksiäkin. Ihmettelin miten hän saa tehtyä kauhan. Isä sanoi, että kauha on siellä puun sisällä. Hän vain ottaa sen pois sieltä. Se tuntui vielä ihmeellisemmältä. Tuvassa oli myös rukki. Äiti karstasi ja kehräsi. Karstatut hahtuvat olivat isossa pärekorissa. Sain joskus yrittää karstata ja kehrätä itsekin isompien ollessa koulussa.

Sotilaat kävivät ostamassa maitoa ja loivat turvallisuutta. He kuuluivat luonnollisena joukkona kylän elämään ja olivat tilapäisesti miehettömissäkin taloissa apuna rakennus- ja maataloustöissä. Sotilaslääkäri antoi apua myös siviileille ottaen äkillisissä tapauksissa hoitoon Raivolan sotasairaalaan. Vakavammissa tilanteissa jouduttiin lähtemään Viipuriin.”

”Vaikka kaikki oli kortilla eikä korttiannoksiakaan aina saatu, olimme onnekkaita päästyämme takaisin kotiin.

Ison perheen pitämiseksi ruuassa ja vaatteessa tarvittiin kekseliäisyyttä. Muistan marjassa ja sienimetsässä käynnit äidin tai isän kanssa, viljan korjuun ja puinnin. Koko kylän viljat puitiin meidän koneellamme, koska koneita ei muilla ollut. Ehkä Taposilla kuitenkin oli. Omassa kylässä isä ja Olavi puivat yhdessä. Naapurikyliin Olavi sai lähteä yksin konetta hoitamaan koska isällä ei enää liennyt omilta töiltä aikaa. Jotkut isännät pyrkivät ottamaan ohjat omiin käsiinsä välittämättä 15-vuotiaasta pojasta, mutta toiset tulivat Olaville avuksi ja kaikki sujui hyvin. Muistan perunan noston sekä lanttujen ja juurikasvien noston ja koulun alkamisen. Syksyllä – 42 koulu alkoi tavallista myöhemmin, vasta marraskuussa. Ja muistan Pirkon syntymän. Aamulla aikaisin äiti lähetti minut hakemaan Vitikaisen Amaliaa. Ennen Amalian tuloa hän hoiti karjan ja perheen aamiaisen. Kun Pirkko isän avustuksella oli syntynyt, oli Amalialla vedet valmiina ja hän vei ne kamariin. En tiedä kumpi pesi vauvan. Amalia toi vauvan meille nähtäväksi. Oli kuulas, aurinkoinen päivä. Ristiäisistä muistan vain juhlanan tunnun. Ne pidettiin kotona. Vihtori-eno vaimoineen oli kummeina. Kirkkoherra Mutru kastoi.

Kevättalvella HUUHTASEN Tyyne tuli useaksi päiväksi meille. Hän ompeli kaikille tytöille mekot koulun kevätjuhlaan Mustiolla ostetuista kankaista, kun äiti ei muilta töiltä ehtinyt. Ne olivat nätit mekot. Ennen Pirkon syntymää täytin 12 vuotta. Samana päivänä isän serkku, Inkisen Hilma, tuli käymään ja toi meille lapsille saksanpätkinöitä tuliaisiksi, yhden kullekin. Hän toi myös nuorelle tytölle tarkoitetun kirjan. Koska oli syntymäpäiväni, sain sen ikiomaksi. Se oli ensimmäinen syntymäpäivälahjani.”

”Pirkon syntymän jälkeen tutkittiin äidiltä ja isältä salaa Kodin lääkärikirjaa. Olavi oli mukana naureskelemassa. Se oli suuri ja paksu kuvakirja, jossa oli selkeä kuva vauvasta äidin mahassa. Tutkin kuvaa kovasti, mutta en ymmärtänyt muuta kuin että äidin mahassa vauva on ollut. Arvoitukseksi jäi, mistä se on päässyt pois. Jälkeenpäin sitten Laina-serkun kanssa leikittiin talon takana lapsen syntymistä. Kun emme ymmärtäneet, miten se voi mahasta tulla, päätettiin, että maha on leikattava auki.

Ensimmäisestä Puhtulan joulusta muistan korkean kuusen ja Railin paketoimat flanelliset, vaaleankellahtavanvihreät kukalliset yöpuvut. Ne oli tehty hänelle silloin kun hän meni leirille Brödtorpissa ollessamme. Yksi paketti oli minulle. Se oli joululahjaleikkiä. Hän sai yöpaitansa takaisin.

Karbidin tuoksu leijui ilmassa kun lamppua täytettiin ulkorappusilla. Ja terva tuoksui isän lauhana talvipäivänä tervatessa suksia kotipihalla.

Olin ulkoiluttamassa Pirkkoa, kun armeijan kuorma-auto tuli tiellä vastaan. Korkean lumivallin päälle väistäminen potkukelkassa istuvan tytön kanssa tuntui seitsemän-kahdeksanvuotiaasta ylivoimaiselta. Kaikkeni ponnistaen onnistuin ja auto pääsi ohittamaan.

Talvikuukaudet oltiin päivisin useasti kolmissin kotona, äiti, Pirkko ja minä. Hämmentelin puuroa seisten jakkaralla hellan vieressä. Puuha oli raskasta ja kuumaa. Puuron kiehuessa oli kuin suu olisi avautunut ja sanonut ”prut, prut..”.

Kun sika porsi, isä toi porsaas tuvan lattialle. Ne olivat puhtaita ja vaaleanpunaisia. Kopina vain kuului kun ne juoksentelivat lattialla. Isä punnitsi ne ja salvoi urosorsaas. Emakko vietiin eräänä talvipäivänä astutettavaksi jonnekin kauas. Se pantiin kuljetushäkkiin rekeen.

Kerran oltiin Kirstin kanssa ajamassa lehmää, kun isä vei sen astutettavaksi Taposelle. Siellä oli korkea, umpinainen lauta-aitaus, johon lehmä vietiin. Yritimme kurkkia aidan yli, mitä siellä tapahtuu. Sonni nousi lehmän päälle. Muusta emme saaneet selvää.

Syksyllä olivat lantut herkkua. Puukon kärjellä jältetty lanttu oli maukasta ja mehevää. Pellolle tehtiin juurikkaista pitkät aumat. Ne

peitettiin oljilla, ja talvella lumen peittämistä aumoista haettiin juurikkaita eläinten rehuksi.

Keväällä hypittiin kittilää heti kun lumi oli sulanut. Tuoksua oli paljon. Oli lumen alta paljastuneen maan, ruohon, valkovuokkojen, joen ja kesällä ulpukoiden tuoksu. Valkovuokkokentät kotihaassa olivat polven korkuisia. Talon seinustalla leivottiin ja maisteltiin savikakkuja. Voikukan nuput olivat munia, kukista tehtiin voita, astioiden palaset olivat astioita, kävyt lehmiä ja lampaita.

Kylän lasten kanssa pelattiin iltaisin iikkaa Vasikkamäellä. Isot pojat löivät iikkapalikan kauas. Silloin kukin pääsi hakemaan kentältä myös oman keppinsä, jolla oli yrittänyt iikkaa lennättää.

Kunnan esikunta oli mummolassa. Oli helteinen helluntaiaatto 1943, kun mummolan katto syttyi palamaan. Kylän väkeä oli palokunnan apuna sammuttamassa. Katselimme paloa kotipihalta. Se kauhistutti. Isä meni mukaan palopaikalle auttamaan. Hänet lähetettiin kuitenkin takaisin varjelemaan omia rakennuksiaan, sillä kipinöitä lensi meille asti. Vanhempi rakennus, joka oli samassa pihapiirissä, saatiin varjeltua. Siinä Johannes-setä perheineen asui.

Mökinniityllä tehtiin kesällä heinää. Tuohilipolla juotiin pellon reunassa olleesta lähteestä vettä. Eväspiimä ja kalja säilytettiin lähteessä. Pellon reunassa mustikat olivat kypsiä. Äiti lähetti Kirstin ja minut niitä poimimaan ja teki mustikkamöllöä koko perheelle. Heinät haravoitiin karheille ja korjattiin kuivina viereiseen latoon. Myös Jokelassa tehtiin koko joukolla heinää. Jokivesi oli tummaa ja tuoksui mudalle. Rantavedestä etsittiin näkinkenkiä. Jokelan talo oli palanut talvisodassa. Eräänä päivänä pääsimme kaikki kesken työpäivän Kauhjärvelle uimaan. Isä vei hevosenkin. Järven ranta oli matala ja hiekkapohjainen.

Perhearkistosta selviää, että isä on 17.4.1944 hoitanut ennen talvisotaa ostetun Jokelan tilan rekisteröinnin kihlakunnanoikeudessa.”

”Keväästä muistan ensimmäiset pälvet kotipihalla ja myöhemmin pääskysten lentelyn pihan yllä. Taivas ei voi missään olla niin kaunis ja korkealla kuin siellä. Oli kesä 1943. Työtä riitti ikään ja kokoon katsomatta jokaiselle. Se oli täysin luonnollista. Jokainen teki minkä osasi, ja jos ei osannut, opetteli. Ei ollut vapaa-ajan ongelmia. Niin meni kesä työn touhussa. Kammottavaa oli ainoastaan öisin Terijoen suunnalta kuuluva tykkien jyske. Sanottiin sen kuuluvan Kronstadtista. Terijoelle siviileillä ei ollut lupa mennä. Se oli sotilasaluetta. Aikuiset sanoivat, että ne ampuvat aavetykillä. Ymmärsin, että ei siitä muuta haittaa ollut kuin kaamea jylinä. Aina kuitenkin oli jännittänyt olo, enkä koskaan siihen tottunut.

Kesällä, heinäkorjuun jälkeen, lehmät ajettiin Mökinniitylle laitumelle. Sinne oli ehkä kolmisen kilometriä, ja myöhemmin ne vietiin samaa tietä pari, kolme kilometriä kauemmas Jokelaan. Varhaisesta

keväästä myöhään syksyyn karja oli laitumella. Heinää ei riittävästi saatu talvikaudeksi. Koulu alkoi sinä syksynä aikaisemmin kuin edellisenä. Joulujuhlaan Kerttu ja minä saimme karpalonpunaiset silkkimekot. Isä oli käynyt Viipurissa ja saanut sieltä ostettua kangasta.

1944 keväällä oli koululla äitienpäiväjuhla. Sen jälkeen oli enää pari viikkoa koulua ja saisin päästötodistuksen kansakoulusta. Jatkokoulu olisi enää jäljellä.

Heinät olivat lopussa ja jouduin paimeneen valtion metsään. Siellä oli myös monia koulutovereita, mutta kaikki pysyttelivät itsekseen lehmiensä kanssa. Käet kukkuivat kovasti.”

”Me pojat seikkailtiin metsissä vanhemmilta salaa ja varsinkin öiseen aikaan. Kesäyön valossa lähdettiin liikkeelle iltayöllä. Kuljeskeltiin Terijoellakin aina Kuokkalaan asti. Sovittiin tapaamispaikka. Jos joku jää kiinni, ei sitten tiedetä mitään toisista. Löydettiin paljon erilaisia aseita ja ammuksia. Opittiin myös käyttämään niitä. Metsistä löytyi kaatuneita venäläisiä sotilaita. Joskus löytyi useita samasta paikasta. Tutkittiin taskut, otettiin talteen aseet ja ammukset. Osa pidettiin omana sotasaaliina. Puhtulan IS-päällikkö oli Matti Hopia. Hän piti meille ilmavalvonta- ja aseenkäyttö- ym. harjoituksia. Kerran jouduin keskusteluihin desantin kanssa. Olin palaamassa hevoskuorman kanssa Karjalanmäeltä. Hevonen oli vanha ja huonokuntoinen, lonkkaan haavoittunut. Metsätaipaleella kohtasin suomalaisessa asussa kulkevan luutnantin. Tämä kyseli, mihin poika on hevosluuskalla menossa. En vastannut. Hevosen luuskaksi nimittely loukkasi. Luutnantti käveli perässä ja pyrki kyytiin. Sanoin, että ei näin huono hevonen sinua jaksa vetää. Koska hevonen ei jaksanut kulkea kovempaa, en päässyt miehestä eroon. Tämä vain talsi perässä. Kotiin päästyäni menin heti taloon, jossa oli puhelin ja ilmoitin eteenpäin, että epäilyttävä mies kulkee tiellä Puhtulasta Raivolaan päin. Myöhemmin sain tietää, että se oli ollut desantti, kuten olin epäillyt. Oli saatu kiinni. Tiellä peräkkäin kuljettaessa pelkäsin, että mies takaapäin ampuu minut.”

Myös pienemmät pojat seikkailivat. Joskus kuljeskelivat keskenään, joskus isompien kanssa. Puomit ja sotilaat eivät koituneet heille esteeksi. Jalkalassa oli armeijan yksiköitä ja varastoja. Terijoella saivat käydä elokuvissakin sotilaiden kanssa. Kiurunmäen Alasuon puoleisella rinteellä oli ilmatorjuntapatteri.

Joku tytöistäkin teki päiväsaikaan kylässä omia retkiään kenenkään, varsinkaan vanhempiensa tietämättä. Toisinaan yksinään kuljeskellen, toisinaan liittyen poikajoukkoon kävi katselemassa talven jälkeen matalista haudoista paljastuneita kaatuneita sotilaita, ilmatorjunta-asemia ja muuta mielenkiintoista. Eivät sotilaat ajaneet pois katselijoita. Hajanaista pommitusta ja ammuntaa oli silloin tällöin koko asemasotavaiheen ajan.

”Menin 18-vuotiaana vapaaehtoisena armeijaan. Kerran lomalle

tullessani tapasin kylän poikia, jotka olivat tulossa pyörillä Karjalanmäeltä päin. Yksi pojista oli Himmasen Olavi. Hänellä oli pyörän tarakalla ammus, jonka olivat löytäneet metsästä. Tunnistin sen ja tiesin vaaralliseksi tottumattomien käsissä. Vannotin poikia, että jäävät odottamaan minua, kun käyn kotonani jättämässä repun. Sitten yhdessä mennään joelle laukaisemaan. Niin tapahtui. Räjähdys oli niin suuri, että joki tyhjjeni siltä kohtaa kymmeniä metrejä. Kuolleita kaloja oli pitkin rantatöyräitäkin.”

13.5.2008 edelliseen kuvaukseen tuli täydennystä silloisten 11–12 vuotta vanhojen poikien muistellessa tapahtumaa. Olivat olleet joukon jatkona isojen poikien touhuja seuraamassa. Räjähdyksistä oli jo yritetty toisessa paikassa. Itse asennettu sytytyslanka oli palanut loppuun, mutta ammus ei räjähtänyt vielääkään. Uskaliaimpana oli Olavi, 15 vuotta, kantanut sylissään ammuksen pyörän tarakalle ja niin lähdettiin sitä kuljettamaan joelle, jossa yritettäisiin uudelleen. Tässä vaiheessa Onni heidät pysäytti ja yhdessä sitten jatkoivat joelle ja räjäyttivät sen.

Rintama murtuu 10.6.1944. Kylästä lähtö oli kaaosta.

Kunnan esikunnan arkistosta:

10.6.1944 Klo 15.00 Huoltopäällikön puhuttelussa (Nikkanen). Tieto ryssien murtautumisesta. Paloasema klo 16.30 Raivolan-Uudenkirkon maastoon. Kehotellut ihmisiä poistumaan. Yhteys poikki. Virallinen poistumiskehoitus kunnan esikunnalle klo 18.00. Tilanne jo niin vakava, että väki lähtenyt liikkeelle. Luvattu 6 kuorma-autoa viimeistään klo 20. Klo 18.00 ryssän etujoukot jo vajaan 4 km:n päässä kylästä.

Klo 22.00 Nikkanen saanut esikunnan käyttöön pienen auton, siksi varsinkin ruokatavaraa jäi. Arkiston ja suurimman osan esikunnan toimistotarvikkeista huonekaluja lukuun ottamatta saaneet evakuoitua. Raivolasta lähtiessä venäläiset n. 5 km päässä.

13.5.2008 Helsingissä

kokoontui 15 Puhtulan kylän lasta muistelemaan aikaa, jonka saimme kotikylässä viettää vuosina 1942–1944. Nuorin läsnä olleista on nyt 67 ja vanhin 80 vuotta. Aikaa on kulunut 64 vuotta. Muutamat tapasivat toisensa nyt ensi kerran kylästä lähdön jälkeen. Yhteiset muistot yhdistivät, keskustelu oli vilkasta ja antoisaa.

"Puhtulan lapset" keväällä 2008 Helsingissä muistelemassa 64 vuoden takaista äkkilähtöä kotikylästä lauantaina 10.6.1944. Anja H. (10 v), Helli H. (14 v), Tapani H. (12 v), Esko H. (3 v), Hilikka H. (8 v), Kerttu H. (12 v), Laina H. (8 v), Oiva H. (9 v), Anneli H. (8 v), Erkki H. (14 v), Kerttu H. (12 v), Erkki K. (16 v), Janne K. (12 v), Pentti T. (13 v.) ja Arvo V. (12 v)

Näihin ja aikaisempiin muistiinpanoihini pohjaten olen edellä antanut lasten kertoa silloisista kokemuksistaan. Kaikki puhtulaiset kuitenkin selvisivät turvaan sodan jaloista ja aikanaan pääsivät aloittamaan elämänsä uusilla asuinseuduillaan.

Käynti kotikylässä

Vasta vuodesta 1990 lähtien on ollut luvallista käydä Puhtulassa. Näillä matkoilla silloiset kylän lapset ovat muistelleet lapsuutensa aikaa. Asematavaiheen aikainen elämä kylässä ja perheissä on avautunut näiden keskustelujen ja arkistolähteiden kautta omia tietoja laajempaan.

Kun 1990 lähdin Terijoki-seuran järjestämälle ensimmäiselle matkalleni, ei matkanjärjestäjien taholta osattu sanoa, pääsisinkö Puhtulaan. Vasta Terijoella paikallinen yhteyshenkilö voisi antaa vastauksen.

Vanhan kuusiaidan ja tammirivistön rajaama tie mummolan kohdalla on alkuperäistä Puhtulaa ns. sotatieltä aina metsäkyläksi kutsutulle kylän osalle saakka.

Keskellä oli mummolan talo, joka kesällä 1943 paloi katolle lentäneiden kipinöiden sytyttämänä. Terijoen kunnan esikunta joutui etsimään uudet toimitilat.

Koska perillepääsy oli epävarmaa, ei kukaan sisaruksistanikaan halunnut lähteä matkaan. Tavoitteeni oli löytää kotikylä, Puhtula, kaipuun kohde. Terijoen muut kylät eivät olleet minulle elävää historiaa. Niistä olin vain kuullut kerrottavan.

Perillä sitten selvisi, että viisumi ulottuu Puhtulaan. Itsekseni voisin yrittää, mutta käyntiä ei voida järjestää. Matkalle valmistautuessani olin kopioinut Terijoki-kirjan kannesta kartan, jonka avulla suunnistin kylään. Arvellessani, että tie saattaa olla jo umpeutunut, lähdin seuraamaan ruohottunutta tienpohjaa, joka pian hävisi kokonaan. Luulin palanneeni äskeiselle tielle, mutta Puhtulaan ja edelleen Raivolaan vievä tie olikin jo haarautunut Kivennavalle johtavasta tiestä, ja tietämättäni olin etsimälläni tiellä. Tämäkin tie oli kestopäällysteinen. Etsin edelleen vasemmalle kääntyvää tietä, ja niin lopulta edessäni oli venäjänkielisin kirjaimin Raivolan tienviitta. Silloin ymmärsin, että olen kulkenut liian kauas ja rupesin kyselemään. Lopulta asia varmistui, kun kysyin Puhtulaa sotilalta, joka oli työssä tienvarressa. Venäjää en osannut. Yritin englanniksi. Elekielellä ymmärsimme toisiamme niin kuin olisimme puhuneet samaa kieltä.

Puhtulan tiehaarassa oli puomi ja vartiokoppi. Kylä oli sotilasaluetta. Oikaisin mäntykankaan poikki, ettei minua ruvetaisi kuulustelemaan ja käännyttämään takaisin. Harhailin vielä, kun venäjänkielinen Puhtula-viitta osoitti Puhtulanmäelle. Lopulta ymmärsin, minne minun on suunnistettava. Löysin kylän ja kodin. Kuljin suoraan kodin paikalle, vaikka tietä ei enää ollut. Oli vain kinttupolku peltoaukeamalla. Yht´äkkiä tajusin, että seison nyt kotipihalla. Jalkojeni juuressa oli perustuskiviä ja muutama hirsi, jotka olivat jäljellä talosta. Kääntyessäni katsomaan ympärilleni näin saman maiseman, joka lähtemättömästi oli jäänyt mieleeni. Näin Vasikkamäen, Kiurunmäen, mummolan kuusiaidan, kyläaukeaman sellaisena kuin sen muistan. Tiesin tulleeti kotiin. Kylän nimi oli nyt Resetnikov.

Edellä oleva kertomus perustuu suurimmaksi osaksi kyläkuvaukseen, jonka on laatinut ja haastatteluista koostanut Hilikka Toivanen, s. Himmanen

Elämää sotatoimialueella ovat vuosien 1992–2008 tapaamisten ja haastattelujen yhteydessä muistelleet myös seuraavat kertojat:

Raili Appelgren, s. Himmanen
Oiva Himmanen
Tapani Hiilinen
Esko Himmanen
Kerttu Himmanen
Erkki Kotilainen
Anneli Latikka, s. Huuhtanen
Janne Kotilainen

Martti Huuhtanen
Helli Tamminen, s. Hiilinen
Arvo Vitikainen
Lilja Pälvisalo, s. Munne
Kerttu Huuhtanen
Erkki Huuhtanen
Saimi Sarvi, s. Huuhtanen
Onni Kansikas

Pentti Taponen
Salli Sivonen, s. Antikainen

Laina Kosonen, s. Himmanen
Anja Himmanen, s. Hiilinen

Kertojat ovat vuosina 1942–1944 olleet iältään 3-16 vuotta. Lisäksi on muutamia otteita poimittu Terijoen Kunnanesikunnan arkistosta/Sota-arkisto

Kun ”Puhtulan lapset” kokoontuivat muistelemaan viimeistä lähtöä kotikylästä, he aloittivat nauttimalla kotoisen lounaan, jollainen olisi vuonna 1944 syöty vasta lauantaiaunan jälkeen illansuussa. Ateriaan kuului:

- umpikuorinen ruistaikinaan tehty puolikuun muotoinen ohraapiirakka
- avokuorinen pyöreä potattikakkara, sen kanssa voita ja juomina maito, piimä tai kotikalja
- karjalanpaisti, jonka liemeen silloin ennen olisi kastettu piirakan paloja
- hapankaali-porkkanasalaatti (ja nykyajalle periksi antaen myös tuoresalaattia, kurkkua ja tomaattia)

Vähän myöhemmin juotiin jälkiruoaksi nykyaikaisesti kahvit. Sen kanssa tarjottiin pikkupullia ja rahkapiirakkaa, jossa oli rusinoita. Vuonna 1944 olisi saatu vastaavasti korviketta, lettivehnäsen viipaleita ja piimä- eli jamakkapiirakkaa, kuitenkin ilman rusinoita